

ИЗВОРНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

УОПШТЕ О АДЈЕКТИЦИЈСКОЈ ОДГОВОРНОСТИ D.14.1.5.1. НОС ENIM EDICTO NON TRANSFERTUR ACTIO, SED ADICITUR

Мирјана Мишкић¹*Правни факултет Универзитета у Бањој Луци*

Апстракт: Догматски номинални основ који су глосатори створили за групу тужби којима је заједнички именилац одговорност господара посла, прихватиће се као општи назив за све тужбе. Да ли су глосатори исправно протумачили Паулове ријечи и да ли назив који су створили суштински одражава оригинални римски концепт? Принцип адјектицијске односно додатне одговорности сугерише да постоје два независна вида одговорности: одговорност непосредног предузимаоца правног посла и одговорност господара посла. У каквом су односу та два вида одговорности и да ли заиста у правном поретку егзистирају самостално или се то дешава само у теорији римског права?

Кључне ријечи: *actiones adiecticiae qualitatis, adicere actionem, dominus negotii, servus, filii familias.*

1. УВОД

Паулова одредница о додатној одговорности патерфамилијаса, изражена у 29. књизи коментара о едикту, а касније унесена у Дигеста послужиће као номинални основ (*nomen iuris*) за све тужбе у којима постоји одговорност господара посла и непосредног предузимаоца правног посла. Према Паулу, едикт пружа могућност постојања паралелних одговорности, цивилне и преторске. Цивилноправно одговара предузималац, уколико је то могуће с обзиром на његов статус, а преторску одговорност носи господар посла. Истражујући Дигеста глосатори ће искористити ову Паулову тврдњу која је изнесена у случају ексерциторне тужбе и проширити

¹ Доктор правних наука, виши асистент Правног факултета Универзитета у Бањој Луци. Е-mail: mirjana.miskic@pf.unibl.org

је и на остале тужбе². Сам термин адјектицијских тужби се профилише тек у средњем вијеку и прихвата се у даљим коментарима романиста као општи назив за све тужбе.³ Римски правници у класичном праву не користе јединствен технички термин за ову групу тужби али према распореду из Едикта, сматрају да припадају заједно и тако их сврставају.⁴ Гај у Институцијама (4.69.) необавезно користи израз „*actiones quae in parentes dominosve dari solent*“ али тај израз није доживио своју каснију институционализацију, иако га је Јустинијан преузео дословно у својим Институцијама (4.7.pr). Овај израз је конкретнији у прецизирању субјеката односа, ограничавајући релације само на однос потчињених лица и њихових очева, односно господара. Адјектицијске тужбе по свом обиму примјене су превазишле првобитне оквири у којима су се развиле, јер у Јустинијаново вријеме и слободне особе се појављују као извршиоци воље господара посла. Када се слободне особе појављују као капетани брода и пословође у трговини, онда се истински може говорити о две паралелне одговорности: цивилноправној одговорности – одговорности непосредног предузимоца правног посла и хонорарноправној одговорности – одговорности господара посла за обавезе које је преузело слободно лице по његовом налогу.⁵

2. СИСТЕМ ИЗЛАГАЊА АДЈЕКТИЦИЈСКИХ ТУЖБИ

Оригинални концепт преторских тужби које се појављују у Едикту у две групе, више и ниже је обједињен под јединственим називом који ће представљати догматски оквир за тужбе. У питању су тужбе које се могу повезати заједничким општим именицом – заступањем интереса господара посла. Али улазећи у структуру и природу појединачних тужби увиђа се међусобна разнородност. Инфериорне или ниже тужбе су *actio de peculio*, *actio quod iussu* и *actio de in rem verso*. Супериорне тужбе су *actio exercitoria*, *actio institoria*, *actio tributoria*. Шта је одредјелило претора да направи дистинкцију на више и ниже тужбе, није одгонетнуто али постоје претпоставке. Сматра се да је група нижих тужби имала мању примјену односно да нема комерцијални предзнак у оном обиму који имају више тужбе.

2 Аутори уџбеника римског права углавном наглашавају да није ријеч о аутентичном римском термину *actiones adiecticiae qualitatis* већ је у питању глосаторска надградња. Анте Ромац, *Римско право* (Загреб: 1987), 255; Жика Бујуклић, *Римско приватно право* (Београд: 2013), 142.

3 Jacobi Cuijii, *Opera*, (Prati: 1837), 865.

4 У питању су тужбе различите по пољу примјене чије су специфичности глосатори занемарили и одлучили се за заједнички назив *pars pro toto*.

5 Bernardo Albanese, *Le persone nel diritto privato romano* (Palermo: 1979), 146, Mario Talamanca, *Istituzioni di diritto romano* (Milano: 1990), 267.

Гај у Институцијама (4.69-74) није слиједио преторску систематику већ је излагање било мјешовитог карактера. Да ли нам редослијед за који се Гај одлучио нешто суштински говори о концепту „додатних“ тужби? Гајев систем излагања почиње са *actio quod iussu*, па се помињу три тужбе из групе виших са изричитим трговачким карактером *actio exercitoria*, *actio institoria*, *actio tributoria*, па онда *actio de peculio* и *actio de in rem verso*. Претпоставка је да се Гај одлучио за овакав редослијед због хронолошког редослиједа којим су се појављивале тужбе. Међутим, у Гајевом концепту излагања уочава се још једна правилност, а то је стављање у први план неограничене одговорности господара посла. Прве три тужбе *actio quod iussu*, *actio exercitoria* и *actio institoria* дају могућност трећем лицу да тужи господара посла на цијелокупни износ обавезе, док ситуација код *actio tributoria*, *actio de peculio*, *actio de in rem verso* није тако повољна за треће лице. Основни разлог којим се претор руководио приликом увођења ових тужби јесте дјелимично исправљање евентуалних неправедних ситуација које би настале ако господар посла није дао сагласност потчињеном лицу. Гај излагање наставља са трибуторном тужбом, која је специфична по томе што не претпоставља неограничену одговорност господара посла на цијелокупни износ потраживања, већ господар одговара *in solidum* само за остатак потраживања које треће лице није успијело намирити из пекулијума. Јустинијан је трибуторну тужбу описао у четрнаестој књизи Дигеста, заједно са инститорном и ексерциторном тужбом, код којих је господар посла неограничено одговарао. Трибуторна тужба је алтернативног карактера, којом се треће лице служи против господара посла када у подјели средстава пословања добије мање од обећаног. Њоме се тражи размјерно намирење повјерилаца према господару, али само до висине износа који им припада. Сама трибуторна тужба је ограниченог обима јер се односи само на пекулијум који је употребљен за конкретно пословање и покреће се у изузетним ситуацијама, када су испуњени услови, те тако није оставила велики траг у развоју института заступања. *Actio de peculio* и *actio de in rem verso* су тужбе генералног карактера које се такође користе алтернативно. *Actio de in rem verso* се користи у ситуацијама када није било сагласности или налога за извршавање посла а посао је закључен и господар је остварио корист из њега. *Actio de peculio* је још општијег карактера и користи се када није било користи за господара посла али постоји пекулијум као гаранција извршења обавезе. Посљедње три тужбе имају за циљ да допуне примјену прве три тужбе и Гај их је класификовао према фреквенцији примјене. Оне саме нису биле носачи привредне активности већ су биле релативно споредног значаја. Посљедње две тужбе имају исту и формулу

(4.74a...*nam, ut supra diximus, eadem formula et de peculio et de in rem verso agitur*); на основу које се спроводи иста процедура али пресуде изгледају другачије јер се разликују обими налога за пресуду (4.74b...*licet enim una est actio, qua de peculio deque eo quod in rem domini versum sit agitur, tamen duas habet condemnationem*).

Јустинијанова систематика наговјештава нове моменте диференцирања адјектицијских тужби. У Кодексу, Јустинијан јасно раздваја случајеве адјектицијске одговорности у два титула. Одговорност која постоји код ексерциторне и инститорне тужбе се расправља у двадесетпетом наслову „*De exercitoria et institoria actione*“ а остали случајеви у сљедећем, двадесетшестом наслову „*Quod cum eo qui in aliena est potestate negotium gestum esse dicitur, vel de peculio seu quod iussu aut de in rem verso*“. Јустинијан је поставио адјектицијске тужбе између ручнозаложене тужбе и Веленијанске сенатске одлуке, што су јединствени примјери акцесорне одговорности. У том смислу, може се рећи да је Јустинијанова комисија закључила да је класификација из Едикта исправна и прихватила став о акцесорности адјектицијске одговорности. У Институцијама Јустинијан им посвећује један заједнички титулус (I.4.7) *Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicitur*. Разлог који је определијелио Јустинијана за мањи степен диференцирања адјектицијских тужби који је он већ усвојио у Кодексу је вјероватно педагошке природе, јер почетницима у проучавању римског права сигурно не би било јасно разликовање тужби на две групе. Дигеста подржавају преторску систематику у излагању. У самим Дигестама, као ни у Институцијама не постоји неки одјељак који садржи општа правила за све тужбе, већ се тужбе помињу у две књиге, четрнаестој и петнаестој, искључиво бавећи се казуистичким проблемима у примјени ових тужби. На основу овакве Јустинијанове класификације може се закључити да се случајеви у којима се слободно лице појављује као извршилац налога господара посла раздвајају од случајева у којима потчињено лице учествује. У Јустинијаново вријеме већ сазријева идеја о економској пуноправности одрасле особе *alieni iuris*, као и о томе да се потпуно слободно лице може појавити као пословођа трговине или капетан брода. Стога Јустинијан одваја случајеве ексерциторне и инститорне тужбе од осталих случајева адјектицијских тужби под претпоставком да се у тим случајевима, као налогопримац, чешће појављује слободно лице.

3. АДЈЕКТИЦИЈСКА ОДГОВОРНОСТ – ДОДАТНА ИЛИ АКЦЕСОРНА ОДГОВОРНОСТ?

Као што смо рекли, израз „адјектицијска одговорност“ се изводи из Паулове реченице која не проналази даљу подршку и потврду у титулусима посвећеним адјектицијским тужбама. Сам израз „*adiectus*“ римски правници су иначе употребљавали у контексту „додатног“ субјекта (*solutionis causa adiectus*) или додатних обавеза (*actum adiectum*) у односу.⁶ Паулов израз *adicere actionem*, као што је речено упућује на чињеницу да већ постоји једна основна одговорност *servi* или *fili familias* која је цивилно-правног карактера. Могућности потчињених лица да правноваљано партиципирају у пословном животу старог Рима нису постојале, без обзира на њихов статус слободе. Колико трећа страна може да рачуна на имовинскоправну способност роба односно сина породице је дискутабилно у најстаријем периоду. Нико осим патерфамилијаса није имао *ius commercii*, односно није могао ваљано склапати правне послове по цивилном праву. Међутим, формирањем пекулијума – посебне имовине која се додјељивала лицима у власти и која је била њихова легитимација за иступање у правном промету, почиње отварање римске породице у имовинскоправном погледу. Сада се имовинскоправна способност патерфамилијаса дисперзује на поједине чланове, обично оштроумне и спретне синове породице или довитљиве робове који задобију повјерење својих господара. Ни кћерке ни робиње нису изузете од повјеравања пекулијума. Особама са ограниченим правним и пословним капацитетом бива повјерен пекулијум, имовина која омогућава њихово ефективно пословање. Правни послови које је предузео син породице су били цивилноправно ваљани али послови које је предузео роб ни у ком случају нису могли бити утуживи цивилном тужбом. Теза о постојању двије паралелне одговорности у случајевима пословања потчињених лица је тешко прихватљива и суштински неадекватна. Нарочито је проблематична одговорност туђих робова који се поставе као капетани брода и пословође трговине. Постоји једно питање које се намеће у контексту преторских тужби са промијењеним субјектима а то је да ли се израз *adicere actionem* односи на додатни субјект обавезивања или додатну одговорност. Ако се адјектицијске тужбе посматрају као хонорарне тужбе са промјеном субјекта на пасивној страни облигације, онда проистиче да

⁶ На основу помињања овог придеја у насловима неких института погрешно би било закључити било шта више од његове термилошке сличности. Да термин претпоставља увођење додатне одговорности у однос јер се јавља у ситуацијама проширења обавеза уговорних страна или овлашћивања треће стране да прими извршење обавезе не би требало закључивати јер термилошка подударност не мора нужно да значи и значењску подударност.

се додаје субјект, односно да постоји кореална обавеза. У таквом односу господар посла се третира као додатни дужник, који гарантује извршење обавезе. Да ли је одговорност господара посла онда додатна или акцесорна? Акцесорна одговорност би довела господара посла у положај фидејусора, који би одговарао супсидијарно, када потчињено лице не може да испуни обавезу и у износу на који је обавезано потчињено лице. Тада би постојала примарна и лична одговорност потчињеног лица, што никако није било подржано нормама цивилног права. Лична одговорност непосредног предузимаоца правног посла постоји искључиво када је у питању самовласна особа чије имовинско стање може да гарантује извршење обавезе. Лични удио непосредног предузимаоца правног посла у стварању правног посла јесте да трећим лицима стави до знања, на основу препозиције, до које границе господар посла одговара трећим лицима и у оквиру препозицијских овлашћења закључи уговор. Ако се прихвати акцесоран тип одговорности, онда се мора прихватити и да алтернативни однос између принципала и непосредног извршиоца правног посла постоји у одређеном редослиједу. Треће лице може да се обрати за извршење обавезе прво свом уговорном партнеру, што се и наводи у интенцији формуле, те се процесним путем упућује на господареу имовину из које ће се извршити обавеза. Позивање на суконтрахента у интенцији формуле је процесна неопходност, којом се фингира процесна способност роба и господар посла се уводи у облигациони однос.⁷ Наведена истовјетност нема пресудни значај за акцесорност господареу одговорности, јер се појављује у процесноправном облику а не материјалноправном, као што би требало.

Код адјектицијске одговорности господар посла одговара мање од износа потраживања, у ситуацијама када је његова одговорност ограничена обимом пекулијума (*actio de peculio*), висином вриједности која је ушла у његову имовину (*actio de in rem verso*), обимом дијела пекулијума (*merx peculiaris*) намијењеног за пословање у посебној привредној активности (*actio tributaria*). Вакеово објашњење адјектицијске одговорности као акцесорне одговорности поставља интересантну конструкцију по којој је адјектицијска одговорност акцесорног карактера у настанку, али даља судбина адјектицијске одговорности је независна од њеног иницијалног постављења.⁸ Хипотеза јако добро објашњава суштину адјектицијске од-

⁷ Претор је спорну процесну ситуацију ријешити аналогно ситуацији процесног заступања, када се врши уступ потраживања, те се нови вјеровник уводи као *procurator in rem suam*.

⁸ Andreas Wacke, „Die adjectischen Klagen im Überblick: Erster Teil: Von der Reeder- und der Betriebsleiterklage zur direkten Stellvertretung“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, 111, (Goettingen: 1994), 283. Пекулијарна одговорност као акцесорна одговорност се третира аналогно обичној грађанској одговорности, са примјеном општих правила о доцњи, приговорима D.2.14.25.2; D.2.14.21.2..

говорности у којој се не могу занемарити елементи акцесорности јер одговара лице које се није непосредно обавезало у односу, али се не може ни прихватити потпуна акцесорност јер су присутне многе мањкавости такве одговорности. Као разлика у обиму потраживања, заснивање адјектицијске одговорности је раније него заснивање основног облигационог односа. Адјектицијска одговорност господара посла настаје у моменту давања овлашћења (било препозицијом, јусумом или фактички, повјеравањем пекулијума на управљање) потчињеном или слободном лицу да преузима обавезе за његов рачун, а не у тренутку када настаје обавезивање у облигационом односу. Господар посла адјектицијски одговара трећим лицима објективно – за износ обавезе које је потчињено лице предузело, субјективно – за штету које је потчињено лице изазвало свом суконтрагенту, намјером или непажњом. У том погледу адјектицијска одговорност је шира од акцесорне одговорности, јер јемац као акцесорни дужник не одговара више од унапријед одређеног фиксног износа.

Адјектицијска одговорност није типична акцесорна одговорност, јер она има положај принципалне одговорности, односно намирењу потраживања од господара посла се приступа иако намирење није покушано од потчињеног лица. У том смислу прије би се могло рећи да је дошло до проширења одговорности господара посла јер је адјектицијска одговорност примарна у заснованом тространом односу. Адјектицијска тужба нема статус споредне тужбе, већ економска сврха заснованог односа ставља господара посла у централни положај. Улога господара посла у односу је проминентнија од улоге потчињеног лица и не може се свести на персонално обезбјеђење извршења обавезе.

4. ПАНДЕКТИСТИ И МОДЕРНА РОМАНИСТИКА О АДЈЕКТИЦИЈСКОЈ ОДГОВОРНОСТИ

Догматски основ тужбе који су установили глосатори послужиле и пандектистима да дају свој допринос у елаборацији питања назива а и суштине ових тужби. У ком правцу су глосатори тумачили израз *adicere actionem* је спорно. Иако се употребљава термин тужба (*actio*) не мора нужно значити да су глосатори сматрали да долази до промјене правне заштите, јер питање правне заштите у класичном праву је било питање права. Ако се уводи ново лице у однос, онда му се се мора отворити процесни пут према уговорним странама, тј. дати право на активну легитимацију. У случају адјектицијских тужби то није случај јер господар посла је немоћан у реализовању свог права према трећем лицу, а са лицем које води послове у његовом инте-

ресу мора закључити посебан уговор (*mandatum, locatio-conductio*), којим ће правно заштити тај однос. Преторова „небрига“ за интересе господара посла произлази из контекста међусобних односа господара посла и непосредног предузимаоца посла. Ако је у положају непосредног предузимаоца посла потчињено лице које извршава налоге свог патерфамилијаса или господара, њихов интерни однос регулисаће се на основу власти оца породице (*patria potestas*). Кад се у истом положају нађе ослобођеник или друго слободно лице, онда господар посла може штитити своје интересе тужбом из уговора који је закључио са тим лицем.

Глик даје интересантну интерпретацију Паулове реченице „*hoc enim edicto non transfertur actio, sed adicitur*“ која има дејство промјене тужбе (не субјекта!), јер повјерилац не може користити главну тужбу против капетана брода, већ користи додатну тужбу против ексерцитора.⁹ Аутор тврди да се овдје ради о две врсте *actiones personales* које се разликују по својој примјени; прва или главна тужба је именована тужба која се примјењује против капетана брода и њена примјена се не може пренијети на други субјекат и друга тужба *adiecticiae qualitatis* чија примјена се сматра додатном, уколико нису испуњени имовинскоправни захтјеви на страни дужника. Према њему пасивни облик *adicitur* се употребљава када постоји препозиција или јусум као вид генералног налога или овлашћења за предузимање послова у корист оца породице. Управо израз *adicitur* оправдава додавање тужбе личној одговорности потчињеног лица које настаје из облигационоправног односа. Тако он наводи примјере *actio depositi de peculio et de in rem verso*, која је прилагођени облик тужбе ситуацији када је остава закључена са робом или сином породице, *actio venditi exercitoria* коју користи продавац против купца у чије име је други купио ствар. Гликов став се значајно разликује од његових савременика јер он држи да *actiones adiecticiae qualitatis* немају никакве везе са развојем заступања у римском праву. Он тврди да „признање истинског заступања према савременим мјерилима не постоји још увијек јер преторска тужба која се могла употријебити против господара посла, не искључује постојање цивилне тужбе против сина у власти или другог лица ван породице на кога је пренесено овлашћење“.¹⁰

Гликов став подржава Тибо јер тврди да су тужбе добијале имена или према сврси која их је ближе описивала (*actio ex stipulatu certi, incerti, triticaria*) или су биле јасно и потпуно одређене (*actio empti quod iussu*).¹¹ Барон каже да се већ у вријеме глосатора закључило да тужбе које поред

9 Federico Glück, *Commentario alle Pandette* (libri XIV-XV) (Milano: 1907), 1.

10 *Ibid.*, 5.

11 Anton Friedrich Justus Thibaut, *System des Pandekten-Rechts* (Jena: 1805), I, 53.

неутуживе обавезе коју производе према потчињеном, доводе и до додатне одговорности и те тужбе се називају *actiones adiecticiae qualitatis*.¹² Ленел скреће пажњу на процесну природу тужби, доводећи у везу сам назив ових тужби са конструкцијом тужбене формуле.¹³ Према њему, интенција формуле је изван сваке сумње усмјерена према лицу кога је принципал поставио и тиме потврђује оно што је Паул назначио у D.14.1.5.1. *hoc enim edicto non transfertur actio, sed adicitur*, да постојање ексерциторне тужбе не искључује постојање принципалне тужбе против капетана брода. Казер тврди да се неримски назив *actiones adiecticiae qualitatis* користи за тужбе које гласе на одређени износ, било да су уговорног или сличног поријекла, а по којима се дужник обавезује трећем лицу- господару или породичном старешини.¹⁴ Иако повјерилац ступа у уговорни однос са зависном особом, обавеза истовремено настаје и према господару односно оцу породице. У ту сврху уводи претор тужбе које гласе против лица у власти, а пресуда се извршава на имовини господара.

Италијанска романистика се већински одлучује за принцип „додатне, придружене одговорности“¹⁵ код ових тужби што имплицира постојање две паралелне одговорности, преторске и цивилне. Могућност да уговорна страна реализује своје право на основу цивилне тужбе даје се у ситуацијама када је то могуће јер препоненс има процесну способност и располаже имовином из које је могуће извршити пресуду. Ако је као препоненс именовано лице *alieni iuris* или роб, онда постоји само натурална обавеза која је неутужива. Директна одговорност тако може бити цивилна или натурална. Посредна одговорност или придружена одговорност *dominus negotii* се углавном сматра акцесорном и ексерцитор односно налогодавац се приводи одговорности само у случају када треће лице не може да реализује своје потраживање од препоненса. На основу мишљења класичних правника јасно је да треће лице имало могућност да реализује своје право у оба правца, и према господару посла и према уговорном партнеру, наравно у алтернативном односу. Међутим интервенција претора у овој области и отварање директног процесног пута према господару посла, говори да су Римљани наслућивали концепт директног заступања.

Марија Мичели сматра да је претор формуле ових тужби увео у циљу омогућавања личне и директне одговорности господара посла.¹⁶ Овим

12 Julius Baron, *Die adjecticishen Klagen* (Berlin: 1882), 605.

13 Otto Lenel, *Das Edictum Perpetuum* (Lipsia: 1927), 258.

14 Max Kaser, *Das Römische Zivilprozessrecht* (München: 1966), 262.

15 Andreas Wacke, „Le azioni adiettizie“, *Nozione formazione e interpretazione del diritto dall eta romana alle esperienze moderne ricerche dedicate AF. Gallo 2* (Napoli: 1997), 585; Pietro Cerami, Aldo Petrucci, *Lezioni di diritto commerciale romano* (Torino: 2002), 43-44.

16 Maria Miceli, *Sulla struttura formulare delle „actiones adiecticiae qualitatis“* (Torino: 2001), 219.

мишљењем Мичели се издваја од традиционалног става који је заузела пандектистика. Њен кључни аргумент је процесни карактер самих формула из којих се види да су све адјектицијске тужбе адресиране на господара посла. Мичели тврди да је у почетку независне привредне дјелатности робова, господар био лице које се обавезивало и именом и имовином. Дугови и потраживања су се обрачунавали искључиво у обиму пекулијума. Име господара посла не појављује се само у кондеминацији већ и у интенцији формуле и тиме оповргава доминантан став међу пандектистима о промјени субјеката односа као неизоставном елементу адјектицијских тужби. У том смислу Мичели се нарочито осврће на *actio de in rem verso* и *actio de peculio* код којих постојање натуралне облигације потчињеног лица не смије се мијешати са одговорношћу господара посла из обавеза које су заштићене адјектицијским тужбама. Дакле, према Мичелијевој, потчињено лице је у потпуности неодговорно код адјектицијских тужби. Међутим, Мичели признаје да само признање дуга роба као *obligatio naturalis* је направило велику промјену у систему пекулијарне имовине.¹⁷ Од периода принципата господар посла одговара личном имовином за правне послове које предузме роб.¹⁸

Сара Лонго дијели став Марије Мичели по питању дуалитета одговорности у адјектицијским тужбама и тврди да се придјев *adiecticiae* додао преторској тужби у намјери да се упути на директну одговорност господара посла.¹⁹ Роб се у оваквој ситуацији не обавезује *naturaliter* већ се обавезује искључиво за лице у чијој власти се налази. Прихвата став о „додатној“ или „придруженој“ одговорности једино када се у положају инститора или капетана брода налази слободно лице (G.I. 4.71, D.14.1.1.4, D.14.3.1, D.7.1.).

У нашој романистици, питањем адјектицијске одговорности и њеним карактером бавила се једино проф. Милена Полојац у свом раду „Предузимање правних послова за другог и заступање - историјски поглед“, у којем наводи да су адјектицијске тужбе доводиле до посредне одговорности господара посла и то само у случају када би се у положају заступника наша слободна особа изван породице.²⁰ Основна идеја којом се Полојац руководи јесте да је одговорност принципала акцесорна, солидарна или ограничена. Ово мишљење је добро полазиште за даље истраживање односа између принципала и извршилаца његове воље. У суштини концепт

17 *Ibid.*, 122.

18 *Ibid.*

19 Sara Longo, *Filius familias se obligat, Il problema di capacita patrimoniale dei fili familias* (Milano: 2003), 11.

20 Милена Полојац, „Предузимање правних послова за другог и заступање – историјски поглед“, *Развој правног система Србије и његова хармонизација са правом ЕУ*, прилози пројекту 2011 (Београд: 2011), 441-452.

солидарне одговорности је начин којим се принципал уводи у постојећи уговорни однос између заступника и трећих лица. Уколико се уговор закључује на основу овлашћења, било у виду препозиције или јусума, онда господар посла постаје лице које се наводи у кондемпнацији пресуде.

5. ЗАКЉУЧАК

Систем излагања адјектицијских тужби варира од класичног периода до Јустинијановог права. Преторски едикт подјелу тужби врши на више и ниже. Више тужбе су изразито комерцијалног карактера и са директним адресирањем на господара посла, док су ниже тужбе алтернативно употребљаване у односу на више и са скромнијом примјеном у привредном животу. Гај не прихвата едикталну класификацију, већ тужбе излаже хронолошки и према удјелу господара посла у одговорности.

Правни термин адјектицијске одговорности господара посла су увели глосатори у намјери да све тужбе у којима се господар посла везан личним или власничким односом према непосредном извршиоцу посла приводи одговорности, обједине под једним називом. Правну подршку термин је добио из Паулове реченице „*hoc enim edicto non transfertur actio, sed adicitur*“ која је указала на чињеницу да постоје две одговорности, цивилноправна и хонорарна. Посматрано са правнодогматског становишта обје одговорности егзистирају паралелно, дајући једнаке шансе трећем лицу да намири своје потраживање. Посматрајући њихов међусобан однос, може се закључити да је цивилноправна одговорност иницијална а хонорарна одговорност акцесорна. Са привредноекономског становишта адјектицијска одговорност је примарна, јер је господар посла странка на коју треће лице рачуна када закључује уговор. Процесноправни механизам формуле са промијењеним субјектима омогућава привођење господара посла одговорности за преузете обавезе потчињеног лица. Елективна солидарност је материјалноправна основа увођења одговорности господара посла. Адјектицијска одговорност нема суштински акцесоран карактер јер настаје прије облигационог односа, обим адјектицијске одговорности може бити мањи или већи од примарне обавезе чије извршење осигурава и у појединим ситуацијама адјектицијска одговорност неће престати иако треће лице намири своје потраживање према сукотрагенту. Пандектисти нарочито елаборирају дато питање потврђујући егзистенцију паралелних одговорности, било у облику додатне или акцесорне одговорности и објашњавају назив адјектицијских тужби као сабирни (*actio empti quod iussu*).

КОРИШТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

- Albanese, Bernardo. *Le persone nel diritto privato romano*. Palermo: 1979.
- Бујуклић, Жика. *Римско приватно право*, Београд: 2013.
- Baron, Julius. *Die adjecticishen Klagen*, Berlin: 1882.
- Cerami, Pietro. Petrucci, Aldo, *Lezioni di diritto commerciale romano*, Torino: 2002.
- Cuicij, Jacobi. *Opera*, Prati: 1837.
- Glück, Federico. *Commentario alle Pandette (libri XIV-XV)*, Milano: 1907.
- Kaser, Max. *Das Römische Zivilprozessrecht*, München: 1966.
- Miceli, Maria. *Sulla struttura formulare delle „actiones adiecticiae qualitatis“*, Torino: 2001.
- Lenel, Otto. *Das Edictum Perpetuum*, Lipsia: 1927.
- Longo, Sara. *Filius familias se obligat, Il problema di capacita patrimoniale dei fili familias*, Milano: 2003.
- Полојац, Милена. „Предузимање правних послова за другог и заступање-историјски поглед“, *Развој правног система Србије и његова хармонизација са правом ЕУ*, прилози пројекту 2011, Београд: 2011.
- Thibaut, Anton Friedrich Justus. *System des Pandekten-Rechts*, Jena: 1805.
- Wacke, Andreas. „Die adjectischen Klagen im Überblick: Erster Teil: Von der Reeder- und der Betriebsleiterklage zur direkten Stellvertretung“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung, III*, Goettingen: 1994.
- Wacke, Andreas. „Le azioni adiectizie“, *Nozione formazione e interpretazione del diritto dall eta romana alle esperienze moderne ricerche dedicate AF. Gallo, 2*, Napoli: 1997.

GENERALLY ABOUT ACTIONES ADIECTICIAE QUALITATIS D.14.1.5.1. HOC ENIM EDICTO NON TRANSFERTUR ACTIO, SED ADICITUR

Mirjana Miskic²¹

University of Banja Luka, Faculty of Law

Summary: *Dogmatic nominal ground glossators created for the group of actions with the principal's liability as common denominator will be accepted as a general name for all actions. Did glossators properly interpret Paul's words and does the name they created essentially reflect the original Roman concept? The principle of actiones adiecticiae qualitatis i.e. accessory liability suggests that there are two independent types of liability: liability of direct contractor and the principal's liability. What is the nature of their relationship and can they really exist independently in a legal system or is it a only Roman law theory?*

Key words: *actiones adiecticiae qualitatis, adicere actionem, dominus negotii, servus, filii familias.*

21 LL D, Senior Assistant, University of Banja Luka, Faculty of Law mirjana.miskic@pf.unibl.org